

LÄRMILJÖ

För att IT-baserade läromedel ska komma till användning ställs olika krav. Här följer en sammanställning av de pedagogiska ramar som omger dagens skola och en beskrivning av hur en lärmiljö kan se ut.

Det lokala frirummet

Skolan som organisation har en särskild ställning inramad av nationella och kommunala måldokument. De nya läroplanerna-94 präglas av flera fokusförskjutningar. En av de mest påtagbara är att det lokala frirummet har ändrat karaktär och blivit större. Skolans personal och dess elever har inte bara rätt att fatta beslut i betydligt högre grad än tidigare utan de har också ansvar för att göra det. Det är i detta frirum som läroplanernas och kursplanernas mål omsätts i praktiken och det är där som skolans organisation bestäms. Läraren ska tillsammans med sina elever analysera, problematisera och tillämpa läroplanernas värdegrund och den syn som finns på kunskaper och lärande. De mål som skolan står inför att förverkliga ska utgå från de professionellas inflytande och ansvar.

Samhällsutvecklingen ställer nya krav på skolans flexibilitet. Politiska, ekonomiska, sociala och tekniska förändringar ändrar förutsättningarna på arbetsmarknaden snabbt och radikalt. Ungdomar måste ha både större bredd och djup i sina kunskaper för att få tillträde till många arbetsuppgifter och utbildningar. Nya kompetenser kvalificerar för anställning inom både nya och gamla arbeten. Tillvaron internationaliseras och möjligheterna till kontakt med andra länder och kulturer ökar dramatiskt genom olika kommunikationsmedel. Kunskap om och tillämpning av informationsteknik kommer att vara en nödvändighet i framtiden.

Men ökat inflytande och större delaktighet ställer också krav på att ta större ansvar och att vara beredd på förändringar. I en skola där eleven är i fokus, där undervisningen i hög grad ska styras av elevens tankar och funderingar och där eleven ska tränas i att ta allt högre ansvar för sitt lärande förändras inte arbetssätt och arbetsformer utan också elev- och lärarrollen.

Vilken roll kan IT-baserade läromedel spela i ett sådant sammanhang?

Roller

Läraren har en viktig roll i skolan. Rollen kommer att förändras men inte minska i värde. Den eventuella entydighet som funnits i lärarrollen är på väg bort. Rollen kommer att bli alltmer komplex i takt med de krav på ökad flexibilitet som ställs i undervisningssituationen.

Hur ska olika elevers lärbehov bli tillfredsställda på ett så bra sätt som möjligt? Forskaren Ambjörn Naeve menar att lärarrollen kommer i vart fall att omfatta, inte nödvändigtvis i samma person, tre olika delar; "predikantens, trädgårdsmästarens och rörmokarens". "Predikanten" är den retoriske talaren som informerar och väcker lust. Den hos elever, till synes, yttre passiviteten kan genom den retoriske talarens stimulans få sin motsats i en inre aktivitet som föder lust och kreativitet. Läraren som "trädgårdsmästare" botaniserar bland eleverna; gödslar, rycker ogräs, vattnar och stimulerar elevers funderingar. "Rörmokaren" kopplar frågor till lämpliga informations- kommunikations- och produktionskanaler.

Elevrollen kan betraktas ur flera perspektiv; den enskilde eleven med sina särskilda förutsättningar och behov och eleven i relation till andra elever. Det ställer krav på varierade arbetssätt och arbetsformer. Det finns en samstämmighet i pedagogisk forskning att det inte finns ett lärsätt som i alla sammanhang är överlägset alla andra. Det finns olika sätt beroende vem man är och hur det pedagogiska sammanhanget ser ut. Pedagogisk forskning pekar dock på en förutsättning som är viktig för alla; lusten att lära.

En elevroll i fokus innebär i djupaste mening att bli sedd för den man är och de förutsättningar man har. Denna definition av inflytande kräver en flexibel skola med variation i arbetssätt och arbetsformer men också en gemensam värdegrund som utgångspunkt för en pedagogisk och organisatorisk tillämpning.

Skolan är inte värdeneutral

I en samhälle som präglas av tvära kast i såväl politiska, ekonomiska som sociala situationer kan det vara svårt att hitta kontinuitet och varaktighet i relationer. Jämfört med familjebildningar och andra sociala nätverk, som tenderar att bli alltmer splittrade och kortlivade, framstår skolan som en av de få platser där nästan alla unga människor kan få en fast förankring under många år. Även om skolan inte kan ersätta sociala nätverk kan den bli en plats där barn och ungdomar dagligen får sitt egenvärde bekräftat och under långvarig gemenskap med andra kan växa och utvecklas.

I läroplanens värdegrund formuleras de värden som ska genomsyra skolverksamheten. Respekt för människans egenvärde, individens frihet och integritet, jämställdhet mellan könen, omsorg om dem som har det svårt, ett interkulturellt synsätt och ett personligt ansvar är exempel på grundläggande värden som ska genomsyra skolans verksamhet. Skolans uppgift är att hävda dessa värden genom att förankra och tillämpa dem i praktiken.

Demokratiska värden och mänskliga rättigheter ska hävdas. Om skolans socialiserande uppgift ska få någon effekt måste dessa etiska och existentiella frågor ta sig uttryck i skolans verksamhet; i förhållningssättet, i pedagogiken och i organisationen.

Hur kan t ex IT-baserade läromedel medverka till att skolans värdegrund integreras i undervisningen?

Bildning och kunskap

I den pedagogiska debatten kan det ibland se ut som om bildning är detsamma som en bestämd uppsättning av faktakunskaper. I läroplanen ges emellertid en mer komplex syn på kunskap där bildning syftar till att eleven tillägnar sig kunskap som inte bara sitter på ytan utan blir en del av personligheten. Det innebär att eleven inte bara studerar för att lära sig fakta och begrepp utan också för att lära sig att uppfatta saker och att använda begrepp på särskilda sätt.

Skolans uppgift är att överföra kulturarvet i form av traditioner, språk och kunskaper från tidigare generationer till nästa och att förbereda elever för att leva och verka i det framtida samhället. Skolan ska också tillsammans med hemmet bidra till att eleven växer som person och tar ansvar för andra människor.

Länge har skolan haft ett huvudansvar för unga människors lärande. Situationen är idag annorlunda. Alternativa möjligheter till utbildning kommer framför allt från den snabbt växande kommunikationsteknologin. Med informationstekniken och den snabba utvecklingen av massmedia har lärandet för många ungdomar flyttats in i hemmet. Den nya tekniken ökar aktualiteten i informationsflödet och erbjuder inlärningsituationer som höjer elevens motivation. För en del ungdomar har det internationella perspektivet vidgats. Men det gäller inte alla. Medan globala händelser, t ex via Internet, är en självklarhet för vissa har andra inte ens den elementära kunskap om det som sker i deras närhet. Skolans uppgift är att bidra till att denna klyfta minskas.

Den tekniska och massmediala explosionen innebär att unga människor lämnas ensamma att sortera och värdera ett enormt informationsflöde. Varken skolan eller hemmet har kontroll över vad barn och ungdomar i dessa sammanhang lär sig. En av undervisningens viktigaste uppgifter är därför att handleda elever så att kunskaperna bildar meningsfulla helheter och att urval, analys, bearbetning och tillämpning utgår från de etiska värden som skolans verksamhet vilar på.

Vilken roll kan IT-baserade läromedel ha i sådana sammanhang?

Kunskap och lärande

I läroplanerna finns en syn på kunskap som vidgar kunskapsbegreppet. En sådan vidgad kunskapssyn innebär att kunskap beskrivs i fyra olika former; fakta- som information, förståelse- som meningsskapande, färdighet- som utförande och förtrogenhet- som omdöme. Men de olika formerna är inte hierarkiskt ordnade. De har samma värde men betonas olika i skilda kunskapssammanhang.

I skenet av att skolan inte är den enda inlärningsplatsen och att det finns en mångfald av vägar till kunskap, kan kunskap ses utifrån olika aspekter. Det finns därför ingen bestämd uppsättning av färdiga kunskaper som skolan ska förmedla utan kunskaperna ska ses i förhållande till det sammanhang där den utvecklas. Den ska också präglas av olika perspektiv, vilket innebär att undervisningen ska genomsyras av frågor om etik, internationalisering och om vår miljö.

Lärandet är en process i vilken eleven står i fokus. Kunskap uppstår då information bearbetas i kognitiva processer. Men lärandet innefattar inte enbart kunskap utan också träning av olika förhållningssätt som t ex kreativitet, problemlösning, samverkan, personligt ansvarstagande, initiativtagande, förmåga att värdera och göra urval.

Läranderum

"Det traditionella klassrummet" med sin fysiska inramning är fortfarande ett viktigt rum för lärande. Men dess begränsningar är uppenbara. Den slutenhet det innebär förhindrar olika arbetsformer och begränsar variation och flexibilitet. Det har sina förtjänster vid t ex gemensamma samlingar där det ges allmän information och "föreläsningar".

"Uterummet" kännetecknas av det som inte begränsas av de fysiska väggarna. Behovet av att använda "uterummet" varierar utifrån de aktuella pedagogiska behov som föreligger. Insamling av material, som utgångspunkt för analyser och tillämpningar, kan möjliggöras på

ett annat sätt i "uterummet". Det finns stora pedagogiska vinster i att kombinera studierna i "uterummet" och i "IT-rummet".

"IT-rummet", som bl a kan användas för att hämta information från, kommunicera och producera i, är ett viktigt tillägg till andra lärande rum. Hur kombineras de olika rummen för ett optimalt lärande för elever som har olika utgångspunkter och behov?

I det "mentala rummet" sker den kognitiva process som är en förutsättning för lärandet. Denna process måste få sin tid. Överstimulering kan störa den kognitiva processen och är en av de stora problemen i skolan. Tystnad som ger möjlighet till inre ro och egen reflektion saknas för många elever.

Hur kan IT-läromedlet integreras i de olika "rummen"?

IT-baserade läromedel

Traditionella läromedel kompletteras idag av en ny generation läromedel. Dessa IT-baserade läromedel har i hög grad bidragit till ännu en diskussion om läromedelsbegreppet. Fortfarande går tankarna till läroboken med sin traditionella uppläggning där form och innehåll med viss variation är givna. Läroboken kommer att fortsättningsvis ha stor betydelse men IT-läromedlet kommer att tillföra nya och effektiva möjligheter för lärande.

De IT-baserade läromedlen har tillfört nya möjligheter till lärande. Datorn som informationsgivare, kommunikations- och produktionskanal ger lärmiljöerna en potentiell möjlighet som inte funnits förut. Genom att utnyttja IT-mediets specifika möjligheter vad gäller t ex datahantering, ljud, text, bild, video, simulering- och animeringseffekter, interaktivitet, kommunikation, grafik och dramaturgi kan nya och effektivare lärmöjligheter uppstå. I enlighet med läroplanen kan IT-läromedlet på ett förtjänstfullt sätt bidra till att eleven tränar sin förmåga att samla information, systematisera, göra urval, värdera, förstå, producera och kommunicera.

Det finns dock många förutsättningar som måste gälla för att IT-mediets möjligheter ska kunna tas till vara. Nödvändiga förutsättningar är naturligtvis tillgång till hårdvaran. Men det räcker inte. Lärarnas beredskap att använda datorn som ett pedagogiskt redskap är beroende av lust och kompetens. Den vinst som finns med verktyget är relaterad till de läreffekter som uppstår. Varför, var, hur och när det IT-baserade läromedlet används avgör denna läreffekt.

Elevens delaktighet i och ansvar för sitt eget lärande är en nyckelfråga för undervisningens effektivitet och har tillsammans med lusten att lära en avgörande betydelse för inlärningsresultatet. De IT-baserade läromedlen kan på olika sätt höja motivationen hos eleven och därmed bidra till ett bättre lärande.